

*В. В. Маліков,
к. держ. упр., здобувач, КПУ*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ МОЛОДІ В УКРАЇНІ

У статті автор зосереджує увагу на актуальних проблемах соціального становища української молоді. Розглянуто ключові аспекти забезпечення гідного життєвого рівня молоді та молодих сімей. Проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення сфери соціального захисту молоді в Україні. На основі аналізу проблем, які існують у сфері соціального захисту, запропоновано ряд практичних пропозицій, спрямованих на подолання наявних і прогнозованих криз у цій сфері.

The author concentrates attention on the issue of the day of social position of the Ukrainian young people. The author considers the key aspects of deserving standard providing of young people and young families life. Consisting of the normatively-legal providing of social defense sphere of young people is analyzed of Ukraine. The author also offers the row of practical suggestions directed on overcoming present and forecast crises in this sphere on the basis of analysis of problems which exist in the field of social defense in the article.

Ключові слова: державна політика, молодь, соціальний захист, криза, матеріальне забезпечення, комерційні банки, зайнятість, підприємницька діяльність.

ВСТУП

Становлення та самопочуття молоді в соціумі є показником успішності його розвитку, воно залежить від наявних можливостей реалізації потенціалу нового покоління, адже молодь — одна з найуразливіших груп населення. Амбіції, завищені очікування, пошук власного шляху та бажання самореалізації вступають у протиріччя з недостатністю власного життєвого досвіду та інерцією старших поколінь.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — дослідити державну політику соціального захисту молоді в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Різні фундаментальні підходи, а також особливості економічного розвитку держави досліджувались та розроблялись багатьма вітчизняними вченими. Серед них: В.Я. Бідак, В.Г. Бодров, В.І. Гайдучкий, А.Я. Гончарук, Б. М. Данилишин, В.С. Загорський, Е.М. Лібанова, О.М. Палій, І.В. Розпутенко, В.А. Скурагівський, А.О. Сіденко, С. Сіденко, Н.М. Ткачова та інші.

Крім того, соціальне становище української молоді значною мірою визначається чинниками матеріального забезпечення. Визначальний вплив економічної складової на загальне становище та соціальне самопочуття молоді підтверджується результатами опитування молоді, проведеного Державним інститутом розвитку сім'ї та молоді в 2006 р. Молодь найбільш стурбована загальним падінням рівня життя — 38,1 %, проблемами працевлаштування — 35,2 %, а також відсутністю турботи держави про своїх громадян — 30,8 %.

Найважливішими також є проблеми: поширення ВІА/СНІДу, інфекцій, що передаються статевим шляхом, туберкульозу, гепатиту тощо — 27,8 %, високий рівень злочинності — 25,1 %, некомпетентність влади — 24,5 %, неефективність економічних реформ в Україні — 22,7 %, наявність хабарництва і корупції — 20,9 %, падіння моралі — 20,6 %.

Протягом 2005 р. — першої половини 2008 р. в Україні спостерігалось значне підвищення рівня матеріальної забезпеченості населення. У цей час в структурі доходів зростала питома вага

оплати праці й надходжень від підприємницької діяльності, а питома вага пільг та субсидій зменшувалась [1, с. 76].

Очевидно, що з початком фінансової кризи, спаду виробництва, зменшенням ділової активності та зростанням безробіття структура доходів молоді зміниться.

Важливим показником життєвого рівня молоді, молодих сімей є стан забезпечення належними умовами проживання.

Суттєвим чинником покращення ситуації у сфері забезпечення молоді житлом мала б стати Державна програма забезпечення молоді житлом Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву.

За підсумками дев'яти місяців поточного року, найбільш популярна програма цього Фонду — надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла — отримала з державного бюджету 31,5 млн грн. Крім того, на цю програму направлено 19,8 млн грн. коштів від повернення раніше наданих кредитів молодим сім'ям, а також залучено близько 28,7 млн грн. за рахунок місцевих бюджетів. Усе це дало змогу 290 молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам отримати пільгові кредити на житло. Загалом у період з 1998 р. по 2007 р. Фондом надано 9351 пільговий довготерміновий кредит на будівництво та придбання житла з державного та місцевих бюджетів різних рівнів на загальну суму понад 937 млн грн. Завдяки механізму пільгового кредитування вже збудовано 6 211 квартир, з яких 319 введено в експлуатацію у 2008 р. Разом з тим, в останні чотири роки обсяги фінансування програми залишалися практично незмінними. Натомість, вартість спорудження та купівлі житла стрімко зростала. Це призвело до відчутного зменшення щорічної кількості молодих сімей, які отримали пільгові кредити [1, с. 76].

Проектом Закону України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" передбачено збільшення фінансування програми пільгових довготермінових кредитів на 20 млн грн. за рахунок загального фонду Держбюджету, що загалом складатиме 70 млн грн. Однак навіть ця сума дозволить видати у наступному році не більше 10 кредитів у кожній області. Крім того, невідомо, коли і в якому обсязі буде затверджено фінансування цієї програми в парламенті.

Слід зазначити, що за роки реалізації Державної програми забезпечення молоді житлом на 2002—2012 р. вона недофінансована із Державного бюджету України на понад 500 млн грн.

Інша програма Фонду — часткова компенсація відсоткової ставки кредитів комерційних банків, наданих молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла — отримала з державного бюджету за дев'ять місяців 2008 р. 74,2 млн грн. Зазначена сума дозволила стабільно виконувати фінансові зобов'язання фонду з часткової компенсації, а також укласти 530 нових угод. Загалом у 2003—2008 рр. Фондом укладено 17 740 угод з часткової компенсації відсоткової ставки.

У 2008 р. програма зазнала деякого поживлення. Для порівняння: за увесь 2007 р. нею скористалось лише 205 молодих сімей та одиноких молодих громадян. Проте введення Кабінетом Міністрів України у 2006 р. деяких обмежень, серед яких — обов'язкове перебування кандидата у позичальники на квартирному обліку, зменшення до п'яти років дії терміну компенсації та скасування додаткових пільг при народженні дітей продовжує впливати на збереження порівняно низького рівня популярності програми серед молоді і відповідно мало відчутні результати її впровадження. Намагання Фонду спільно з Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту хоча б трохи пом'якшити занадто сильно ускладнені умови надання часткової компенсації поки що, на жаль, ні до чого не призвели. Міністерство фінансів як головний опонент вважає, що будь-яке послаблення умов програми призведе до додаткового навантаження на державний бюджет, такого небажаного під час нинішньої світової фінансової кризи.

Водночас створення ефективних фінансових механізмів, які забезпечують економічну доступність житла для молодих сімей, підтримку незаможних молодих громадян, у першу чергу молодих спеціалістів, у поліпшенні житлових умов, у тому числі й за рахунок залучення позабюджетних коштів, збільшити обсяги робіт у будівельній галузі. Пожвавлення будівництва розширить внутрішній ринок продукції вітчизняної металургійної промисловості, яка найбільше потерпає внаслідок світової економічної кризи і скорочення зовнішніх ринків, а також стимулюватиме розвиток виробництва будівельних та оздоблювальних матеріалів, вантажоперевезень. Прийняття комплексних заходів щодо збільшення фінансування побудови нових квартир дозволить також зберегти робочі місця в будівельній та суміжних галузях, адже одним із пріоритетних напрямів діяльності органів державної влади є сприяння зайнятості населення, передусім молоді [3, с.34].

Очевидно, що держава повинна гарантувати право на перше робоче місце навіть за відсутності достатнього практичного досвіду, соціально-правових та професійних знань, умінь та навичок у випускників навчальних закладів.

Держава забезпечує надання додаткових гарантій щодо працевлаштування громадянам, які потребують соціального захисту й не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, у тому числі молоді, яка закінчила або припинила навчання в середніх загальноосвітніх школах, професійно-технічних або вищих навчальних закладах, звільнилася зі строкової військової або альтернативної служби і якій надається перше робоче місце. Гарантії працевлаштування забезпечуються шляхом бронювання на підприємствах, в установах та організаціях до 5 відсотків загальної кількості робочих місць [2, с. 23].

Проте, практика останніх років щодо бронювання роботодавцями робочих місць показує, що робота на них є непрестижною й малооплачуваною, отже, не викликає зацікавленості в молоді. Так, із осіб, які були працевлаш-

товані на заброньовані робочі місця, заробітну плату на рівні мінімальної отримували половина працівників, заробітну плату нижче прожиткового мінімуму — кожний третій, нижче середньої заробітної плати отримували кожний четвертий і лише 5% отримували заробітну плату, яка наближалася до рівня середньої заробітної плати.

Однією з причин безробіття серед молоді є невідповідність ринку освітніх послуг, що сформувався за останні роки, справжнім потребам ринку праці. Особливо небезпечна ситуація склалася з нестачею кваліфікованих кадрів у різних галузях промисловості. Водночас очікуються масові скорочення спеціалістів на промислових підприємствах — металургійних, машинобудівних, хімічних тощо. Очевидно, що дисбаланс на ринку праці держава має вирішувати шляхом розширення програм підготовки та перепідготовки за професіями і спеціальностями, які користуються попитом у роботодавців.

Результативною формою сприяння зайнятості молоді є розвиток підприємницької діяльності. Загалом підприємство, і в першу чергу — мале підприємство, відіграє в суспільстві не стільки економічну, скільки соціально-економічну функцію, забезпечуючи створення нових робочих місць без надмірного навантаження на суспільні ресурси, перекладаючи економічний ризик на самих суб'єктів підприємницької діяльності. Державна політика щодо малого підприємництва в країнах Європейського Союзу своєю метою ставить досягнення кількісних показників, а на наступних етапах — збереження темпів щорічного заснування нових суб'єктів. Це забезпечується як шляхом стимулювання процесу залучення до самостійної економічної діяльності окремих груп населення (безробітні, жінки тощо), так і розширенням сфер діяльності малого підприємництва (стимулювання зовнішньоекономічної діяльності, трансферу технологій, доступу до держзакупівель тощо).

Серйозною перешкодою для молодих людей, які бажають організувати власний бізнес, є проблема обмеженого доступу підприємців до інформації щодо кредитування малого бізнесу. Крім того, в країні наявна обмеженість кредитних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Першочерговим завданням держави у сфері підтримки підприємницьких ініціатив молоді є створення сприятливого бізнес-клімату, сприяння започаткуванню власної справи, полегшенню доступу на ринок — так званого "входу на ринок", створення ефективного механізму залучення іноземних кредитних ресурсів для фінансування програм мікрокредитування для молодих підприємців.

Забезпечення соціального становлення й розвитку молоді, реалізація її конституційних прав та свобод потребує посилення координації зусиль держави й громадянства в цьому напрямі, зумовлює необхідність прийняття Верховною Радою України Закону України "Про загальнодержавну цільову соціальну програму "Молодь України" на 2009—2015 роки". Ця програма має

розвивати напрями розвитку соціальної політики стосовно молоді, викладені в Законі України "Про загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004—2008 роки" (термін дії якого закінчується) та має сприяти, насамперед, їх соціальному захисту, зменшенню впливу на них негативних явищ, що виникають у ході реформування суспільства та під час економічної кризи.

Основною небезпечкою розвитку кризової ситуації у сфері соціального захисту молоді в умовах стрімкого зростання стандартів споживання при обмежених можливостях та матеріальних умовах більшості молодих людей є формування "комплексу незадоволеності". Наявність такого комплексу на тлі неможливості швидко самореалізації призводить до того, що частина молоді не може самовизначитися, знайти себе, а отже, вдається до протестної, а часом й антисоціальної поведінки.

Одним із варіантів вирішення соціальних проблем української молоді є здійснення систематичних заходів за рахунок бюджетних коштів державними установами. Це забезпечує централізацію процесів, контроль та звітність, проте призводить до надмірної опіки молоддю з боку державного апарату, потребує концентрації великого обсягу бюджетних коштів, запровадження значної кількості державних пільг стосовно молоді, що може викликати незадоволення інших категорій населення.

Другим варіантом є відхід від патерналістської моделі державної політики щодо молоді та розширення співпраці з громадськими і благодійними організаціями, запровадження ефективних механізмів партнерства та взаємодії. Такий підхід цілком виправдав себе в країнах Європейського Союзу. Методичне сприяння з боку держави молодіжним організаціям, залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування молодіжних програм, створення нових механізмів стимулювання будівництва доступного житла для молоді, впровадження дієвої системи гарантування першого робочого місця та підтримка підприємницьких ініціатив молоді здатне не тільки зняти соціальну напругу в молодіжному середовищі, але й надати нову енергію розвитку суспільства. Адже молодь є найкреативнішою частиною соціуму, яка, формуючи в ньому свій соціально-економічний статус, безпосередньо впливає на розвиток усіх сфер життєдіяльності.

Література:

1. Орлов В.В. Основні напрями діяльності органів виконавчої влади як суб'єктів державного управління у сфері державної молодіжної політики в Україні / В.В. Орлов // Економіка та держава. — 2008. — № 3. — С. 75—77.
2. Соціальні проблеми працевлаштування молоді: [О.М. Балакірева (керівник авт. кол.), В.В. Онікієнко, О.В. Валькована та ін.]. — К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. — 144 с.
3. Хмельярчук М.І. Зайнятості і соціального захисту молоді: монографія / НАН України. Ін-т регіон. досліджень. — Львів, 2003. — 126 с.

Стаття надійшла до редакції 27.09.2010 р.